

FRAZEOLOGIK BIRIKMALARNING TARJIMA MASALASI

Orzigul Ulugbek qizi Ablakulova

Chirchiq Davlat pedagogika univesiteti

nurmuhammadjon19@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada atoqli tarjimashunos olimlarning ingliz badiiy diskursida uchraydigan turg'un so'z birikmalarini tarjima qilishdagi muammolar haqidagi fikrlari hamda turg'un so'z birikmalarini tarjima qilishda foydalaniladigan strategiyalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tarjima, turg'un so'z birikmalari, iboralar, ekvivalent, idiomatik tarjima, strategiya.

KIRISH

Hozirgi zamon ingliz tilshunosligida tarkibiy tuzilish va ma'no jihatdan ajralmas birikmalar turg'un so'z birikmalari deyiladi. Ular nutqda erkin holda hosil bo'lmaydi, nutqga tayyor holda kirib keladi. Bunday so'z birliklari tarkibiga kiruvchi leksik komponentlar turg'un bo'lib, ular yagona umumiy ma'no bilan birlashadi. Turg'un so'z birikmalarini badiiy matnlarda juda ko'p uchraydigan leksik birliklardan biri hisoblanadi. Bo'yoqdorligi, hissiy ekspressivligi, anyan bir 222 til egalarining madaniyatiga xosligi tufayli ularni tarjima qilish erkin so'z birikmalarini tarjima qilishga qaraganda murakkabroq jarayon hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Turg'un so'z birikmalarini tarjima qilish hozirgi zamon tarjimashunosligi uchun dolzarb masalardan biri hisoblanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, tarjima jarayonida unga teng keladigan ekvivalentini topish tarjimon uchun eng muhim bosqichdir. Tarjima jarayonida turg'un so'z birikmalarini tarjima qilish uchun tarjimon ularni erkin so'z birikmalaridan ajrata olish, frazeologik lug'atlardan foydalanishi va turg'un so'z birikmalari qatnashgan kontekstni yaxshi tushinib olishi muhim ahamiyatga ega. Turg'un so'z birikmalari ko'p hollarda madaniyat xususiyatlarini va aynan bir millatning mentalitetini o'zida aks ettiradi. Shu sababli, turg'un so'z birikmalarini tarjima qilish zamonaviy tarjimonlik uchun dolzarb mavzu sifatida qaraladi hamda tarjimashunoslikda turg'un so'z birikmalarini tarjima qilishdagi qiyinchiliklar chuqur o'rganilgan

va ularni tarjima qilishga oid bir qator yo'nalishlar ko'rsatib o'tilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tarjimashunos olim Nyumarkning (1988) fikriga ko'ra: ""Ibora" nafaqat ma'nosi ularning tarkibiy qismlarining ma'nolaridan anglanib bo'lmaydigan so'zlar guruhi, balki, biror til egalari uchun tabiiy bo'lgan lingvistik ishlatilishi va odamlar o'ziga xos tarzda foydalanishi hisoblanadi"(28-bet). Shu bois turg'un so'z birikmalarini tarjima qilish bir qator qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Nyumarkning takidlashicha, tarjimon duch keladigan asosiy muammolar grammatik emas, balki leksik, ya'ni, so'zlar, turg'un so'z birikmalari, maqollar va iboralar hisoblanadi. (Newmark, 1988).

Davies talabalar iboralar va turg'un so'z birikmalarini tarjima qilishda duch kelishi mumkin bo'lgan bir qator muammolarni qayd etib o'tgan:

-turg'un so'z birikmalarini tanish va ajratib olish;

-matn tajima qilinishi zarur bo'lgan tilda ekvivalentning yo'qligi;

-tarjima qilish mo'ljallangan tilda tarjima qilinayotgan farazeologik birlikning ekvivalenti mavjud bo'lsa ammo bu farazeologik birlikdan manba matnda boshqa maqsadda foydalanish holatlari; -manba matnda bir idioma bir vaqtning o'zida asl ma'nosida va ko'chma ma'noda ham ishlatiladigan hollarda (2004, 193-bet)

Beyker (1992) "turg'un so'z birikmalarini tarjima qilish jarayonida kelib chiqadigan asosiy muammolar deb ikkita asosiy yo'nalishni ko'rsatib o'tadi: turg'un so'z birikmalarini tanib olish hamda to'g'ri tarjima qilish va turg'un so'z birikmalari tarjima qilish mo'ljallangan tilga olib o'tadigan ma'noning turli jihatlarini ham tarjima qilishdagi qiyinchiliklar"

Mollanazar uchun "iboralarni tarjima qilishda birinchi qadam ularni tanib olishdir. Tarjimonlar iboralarni so'zma-so'z tarjima qilish kabi xatolikka yo'l 223 qo'yadilar. Idiomlarni so'zma-so'z tarjima qilish ko'pincha bema'ni yoki hatto ba'zan kulgili tarjimini vujudga keltiradi "(2004, 52-bet).

Straksiene (2009) ma'lumotlariga ko'ra, tarjimon tarjima qilishda duch keladigan muammolardan biri bu iboralar darajasida ekvivalentlikning yo'qligi. Barcha tillarda iboralar mavjud. Ammo ikkalasida ham manba tilidagi iboraga shaklan va ma'no jihatdan mos keladigan ekvivalentni topish oson emas. Idiomalar madaniyatga bog'liq elementni o'z ichiga olishi mumkin va bu tarjimon uchun muammo tug'diradi.

Idiomlarni tarjima qilish strategiyalari

Tarjimashunoslik tarixi davomida mantni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda foydalaniladigan turli xil strategiyalar haqida

yoʻzilgan koʻplab ilmiy adabiyotlar mavjud. Alohida olingan soʻzlarni tarjima qilishdan tashqari "soʻz kombinatsiyasi darajasidagi tarjimaning eng tipik namunasi bu turgʻun soʻz birikmalarining tarjimasi "(Katford, 1965, 44-bet). U shuningdek, bunday birliklarning maʼnosi ularning tarkibiy qismlarining maʼnosi bilan bir xil emasligini va bunday birliklarni koʻp hollarda soʻzma-soʻz tarjima qilish mumkinmasligi taʼkidlaydi. Turgʻun soʻz birikmalariga "tarjima birligi" sifatida qaraladi.

Beyker (1992) fikricha, odamning chet tilida iboralar va turgʻun soʻz birikmalarini ishlatish boʻyicha kompetentsiyasi til egasini bilan taqoslab boʻlmaydi. Uning taʼkidlashicha, koʻpchilik tarjimonlar ibora va turgʻun soʻz birikmalarini qachon va qanday foydalanish borasida ona tilida soʻzlashuvchilari bilan bir xil dajajaga erisha olmaydilar. U shuningdek, tarjima jaraynida tilning tabiiy ishlatilishi matn va muallif, mavzu va oʻquvchilardan kelib chiqqan holda turli xil turgʻun soʻz birikmalari, uslublar yoki registrlarni oʻz ichiga oladi (Newmark, 1988). U iboralar tarjima qilish va idiomatik tarjima turlarini ajratib koʻrsatadi va shunday deydi "idiomatik tarjima asl nusxadagi xabarni takrorlaydi, ammo asl nusxada mavjud boʻlmagan turgʻun soʻz birikmalarini va iboralarni afzal koʻrish orqali maʼnodagi kichik farqlarni buzadi." (Newmark, 1988, 47-bet).

Beyker tarjima strategiyasida turgʻun soʻz birikmalarini va iboralarni tarjima qilishga oid toʻrt strategiyani taqdim etadi: (1992, 72-77 betlar)

1. Maʼno va shakl jihatidan iborani oʻxshash ishlatish Ushbu strategiya manba va maqsadli tildagi deyarli bir xil maʼnoga ega boʻlgan iborani ishlatish hisoblanadi, shuningdek bu iboralarning leksemalari ham oʻxshash boʻladi. Bunday mutanosiblikka faqat kamdan kam hollarda erishish mumkin. Inglizcha "on the tip off my tongue" iborasi oʻzbekcha "tilimning uchida" iborasi bilan oʻxshash maʼno va shaklga ega.

2. Maʼno jihatdan oʻxshash, ammo bir-biriga shaklan oʻxshamaydigan iborani ishlatish Odatda manba tildagi iborasi yoki turgʻun soʻz birikmalariga oʻxshash maʼnoga ega boʻlgan, ammo turlicha leksemalardan tashkil topgan iborani yoki turgʻun soʻz birikmalarini topish mumkin. Masalan, inglizcha "add fuel to the fire" iborasiga oʻzbek tilida "olovga yogʻ sepmoq" iborasi maʼno jihatdan oʻxshash.

3) Parafraza tarjimasi Ekvivalent topilmagan yoki ekvivalent iborani qoʻllash uslubiy jihatdan nooʻrin boʻlgan holatda turgʻun soʻz birikmalarini va iboralarni tarjima qilishning eng keng tarqalgan usuli hisoblanadi. Masalan, oʻzbekcha "ipidan ignasigacha aytmoq" iborasini "to tell every detail of something" shaklida tarjima qilish mumkin yoki oʻzbekcha "ilonning yogʻini yalagan" iborasini "cunning" tarzida tarjima qilish mumkin.

4) Tarjimada iboralarni tushirib qoldirish Bitta soʻzlar singari, baʼzida maqsadli matnda iborani umuman tashlab oʻtish mumkin. Bunga sabab iborani osonlik bilan boshqa soʻzlar bilan ifodalashning imkoni yoʻqligi yoki stilistik jihatdan maqsadli matnga munosib boʻlmasligi mumkin. Masalan, oʻzbek tilidagi “bor tovogʻim, kel tovogʻim, bormasang, kelmasang, oʻrtada sin tovogʻim” iborasini ingliz tilida ifodalash juda qiyin.

XULOSA

Turgʻun soʻz birikmalarini tarjima qilishda quyidagi strategiyalarda foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz

-matnda berilgan turgʻun soʻz birikmalarini yaxshi tushinib tahlil qilib olgach uning oʻzbek tilida ishlatinadigan, matn xususiyatiga mos tushadigan oʻzbek tilidagi ekvivalentini topib tarjima qilish;

-matnda keltirilgan turgʻun soʻz birikmasining oʻzbek tilida ekvivalenti topilmasa yoki ulardan foydalanish matn xususiyatlariga mos tushmagan taqdirda turgʻun soʻz birikmalarining maʼnosini erkin soʻz birikmalari yordamida ifodalash;

REFERENCES

1. Baker, M. (1992). In Other Words, a coursebook on Translation. London: Routledge.
2. Bassnett, S. (2002). Translation Studies (3rd ed.). London and New York: Routledge.
3. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. London: Oxford University Press.
4. Mollanazar, H. (2004). Principles and Methodology of Translation. Tehran: SAMT
5. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall. 225
6. Straksiene, M. (2009). Analysis of Idiom Translation Strategies from English into Lithuanian. Retrieved from www.cceol.com.
7. Aminova S.A. (2022) Teaching English to EFL young learners: The use of activity-based. Central Asian Journal For Interdisciplinary Studies (CARJIS) ISSN:2181-2454 Volume 2, Issue 11
8. Umarova D.R. (2021) translation problems of phrasal verbs,. Academic research in educational sciences, ISSN:2181-1385 Volume 2, Issue 2
9. Boʻriyev, F. X., Ablaqulov, L. Q., Qoʻldosheva, G. X. (2021). Boʻlajak kimyo oʻqituvchisini uslubiy tayyorgarligida axborot kommunikatsion texnologiyalarning roʻli. Academic research in educational sciences, 2(9), 164-170.
10. Ablakulova O.U. (2021), Diskurs tushinchasi va uning tadqiqi, Academic research in educational sciences 2 (11), 1167-1172, 2021